

Archeologienota
Putte – Meester van der Borghstraat

Jelke Van Buggenhout

Bornem
2021

Colofon

Rapporten van het archeologisch onderzoeksbureau All-Archeo bvba

Erkend archeoloog: All-Archeo bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Auteurs: Jelke Van Buggenhout

All-Archeo bvba
Woestijnstraat 45
2880 BORNEM

Wettelijk depot nummer
D/2021/12.807/73

© All-Archeo bvba

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

All-Archeo bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Verslag resultaten bureauonderzoek	5
2.1	Administratieve gegevens	5
2.2	Archeologische voorkennis	7
2.3	Onderzoeksopdracht	7
2.3.1	Vraagstelling en randvoorwaarden	7
2.3.2	Beschrijving geplande werken	8
2.3.3	Werkwijze	14
2.4	Assessmentrapport	14
2.4.1	Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied	14
2.4.2	Historische beschrijving van het onderzochte gebied	21
2.4.3	Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader	25
2.4.4	Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese	27
2.4.5	Afweging noodzaak verder vooronderzoek	28
3	Samenvatting	30
4	Bibliografie	31
4.1	Publicaties	31
4.2	Websites	31
5	Bijlagen	32
5.1	Archeologische periodes	32

1 Inleiding

Deze archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van de aanvraag van een omgevingsvergunning waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 1000 m² of meer beslaat, de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 3000 m² of meer bedraagt en waarbij de percelen helemaal buiten de archeologische zones liggen, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones,¹ zoals bepaald in artikel 5.4.1 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Het onderzoeksgebied valt niet binnen een beschermde archeologische site, noch binnen een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt.²

Alle coördinaten die weergegeven worden, zijn uitgedrukt in Lambert 72, tenzij anders vermeld.

De uitvoering van vooronderzoek zonder ingreep in de bodem gaat steeds de uitvoering van vooronderzoek met ingreep in de bodem vooraf. Het doel van een archeologisch vooronderzoek wordt immers met een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed bereikt.

¹ <https://geo.onroenderfgoed.be>

² <https://geo.onroenderfgoed.be>

2 Verslag resultaten bureauonderzoek

Het doel van de archeologische bureaustudie is de aanwezigheid, aard en bewaringsomstandigheden van de archeologische monumenten te kunnen inschatten, de landschappelijke opbouw van het gebied te kennen, om de impact van de werken op het aanwezige archeologische erfgoed in te schatten en daaruit concrete aanbevelingen te formuleren voor de verdere prospectiestrategie.

2.1 Administratieve gegevens

Projectcode: 2021D150

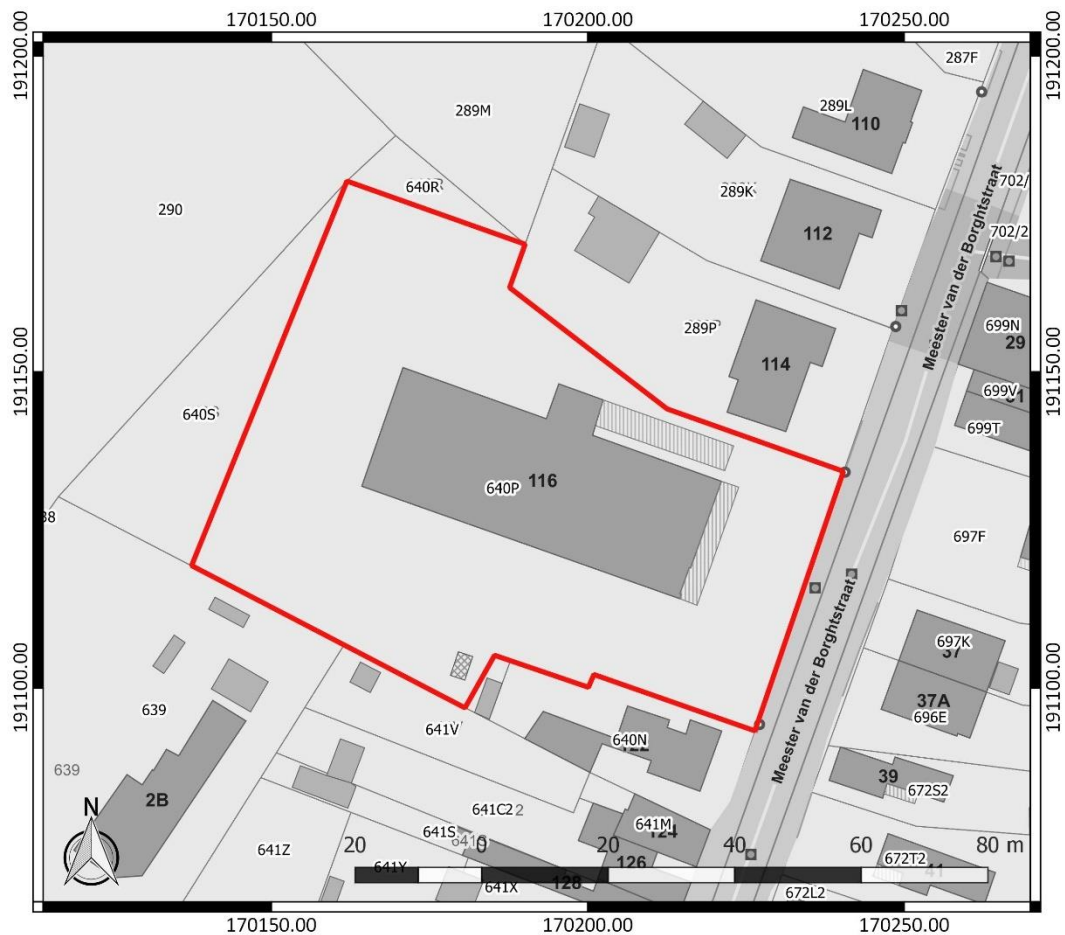
Erkend archeoloog: All-Archeo bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Locatie (provincie, gemeente, deelgemeente, adres, toponiem): Antwerpen, Putte, Putte, Meester van der Borghstraat, Grasheide

Bounding box x/y Lambert 72 coördinaten:

- 170137.40, 191093.22
- 170240.41, 191180.20

Kadastraal plan:

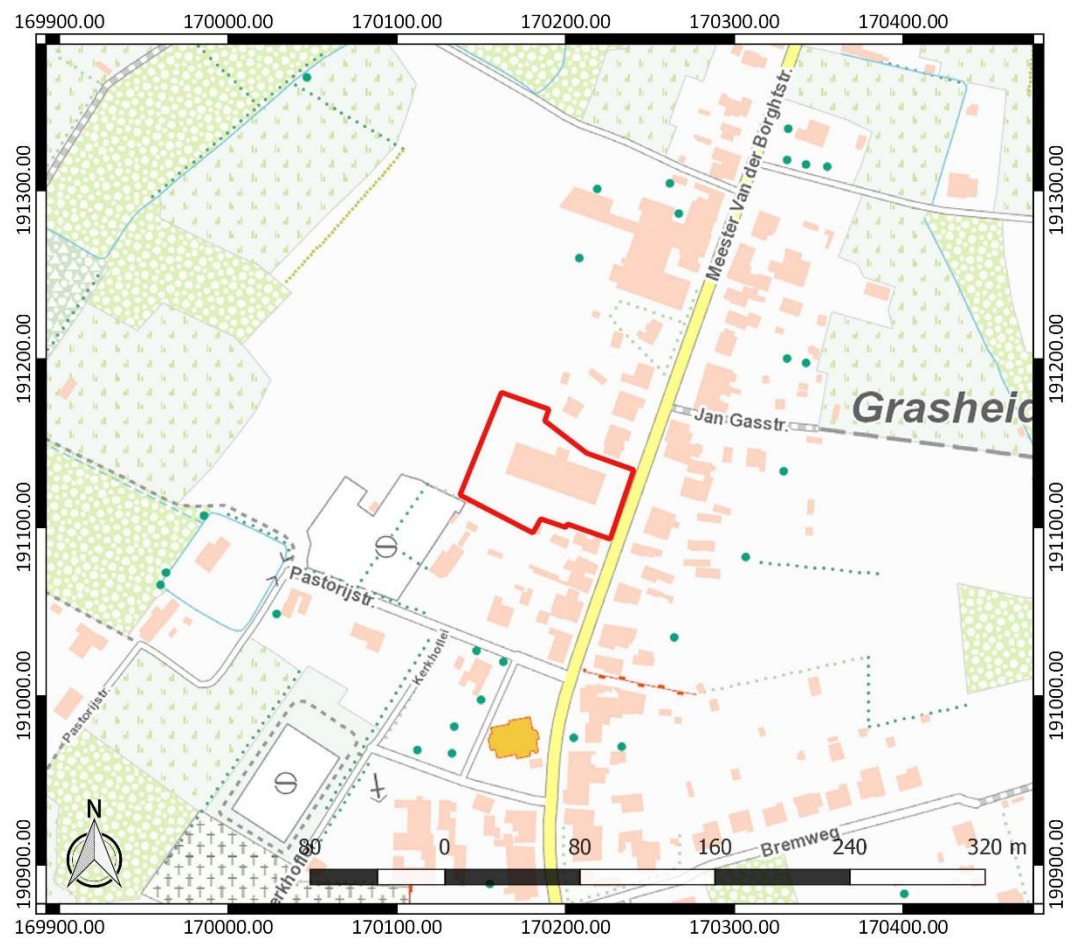

Figuur 1: Kadastraalplan met aanduiding van het onderzoeksgebied in rood (www.geopunt.be)

Kadastrale percelen: Putte, Afdeling 1, sectie C, nummer 640P

Oppervlakte onderzoeksgebied: ca. 5078 m²

Topografische kaart:

Figuur 2: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.dov.vlaanderen.be>)

Begin- en einddatum uitvoering onderzoek: 22/04/2021 – 27/04/2021

Relevante termen uit de thesauri bij de Inventaris Onroerend Erfgoed: bureauonderzoek, steentijd, middeleeuwen, nieuwe tijd, akkerland

Verstoorde zones: er bevinden zich gebouwen en verhardingen ter hoogte van het onderzoeksgebied (Figuur 3). Er kan verondersteld worden dat de realisatie ervan enige negatieve impact heeft gehad op het archeologisch bodemarchief, vooral ter hoogte van de loskade in het noorden van het onderzoeksgebied. De precieze aard en de omvang van deze verstoring is echter niet gekend.

Figuur 3: Verstoringenkaart, weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

2.2 Archeologische voorkennis

Er is geen concrete archeologische voorkennis met betrekking tot het onderzoeksgebied.

2.3 Onderzoeksopdracht

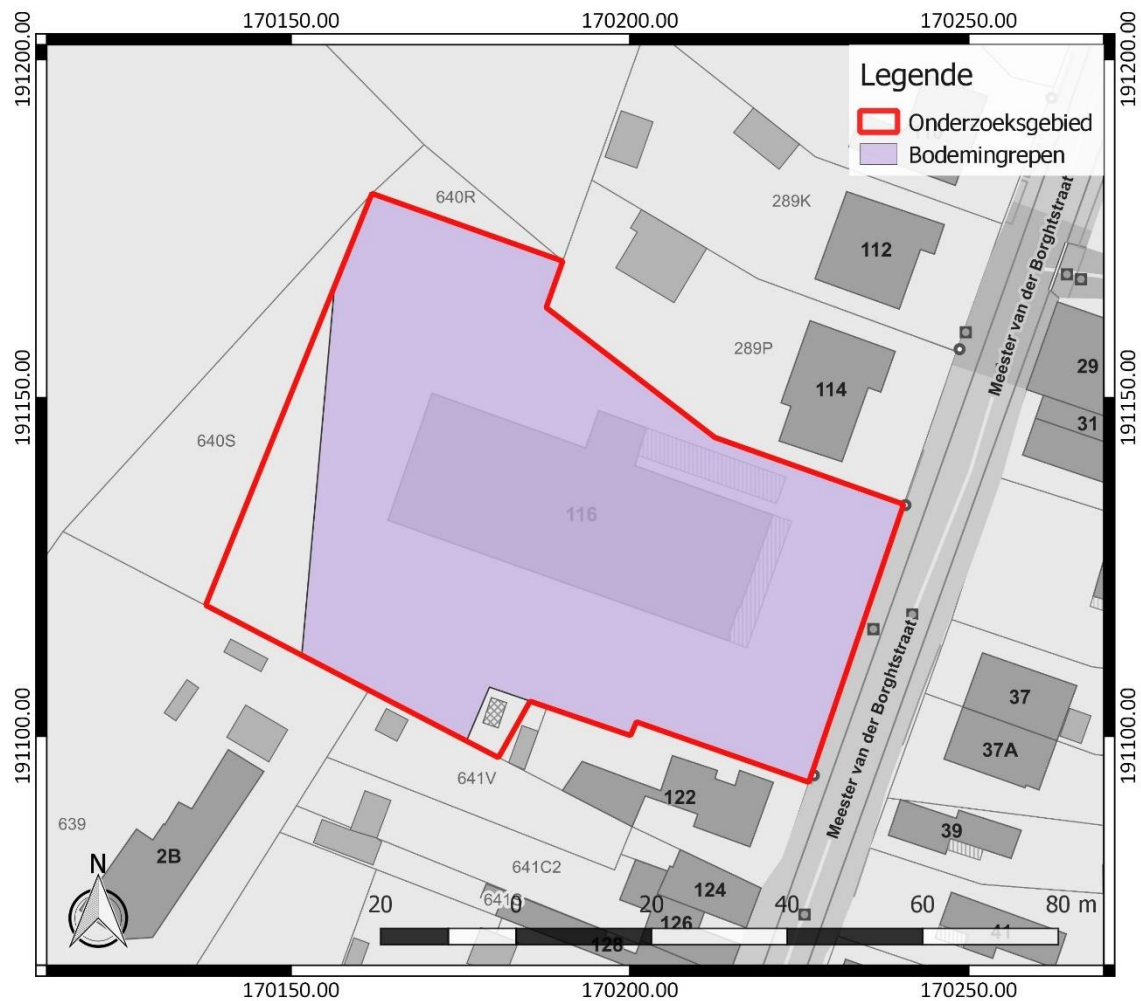
2.3.1 Vraagstelling en randvoorwaarden

Naar aanleiding van de geplande werken ter hoogte van het onderzoeksterrein werd een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd. Hierbij staat de vraag centraal wat de impact zal zijn van de geplande werken op het archeologisch bodemarchief. Op basis daarvan wordt een afweging gemaakt of verder archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem nodig is.

Volgende onderzoeksvragen worden behandeld:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein?
- Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?

Randvoorwaarden: in de zone die op het gewestplan als agrarisch gebied staat aangegeven, worden geen bodemingrepen gepland. In een zone van ca. 4618 m² worden wel bodemingrepen gepland.

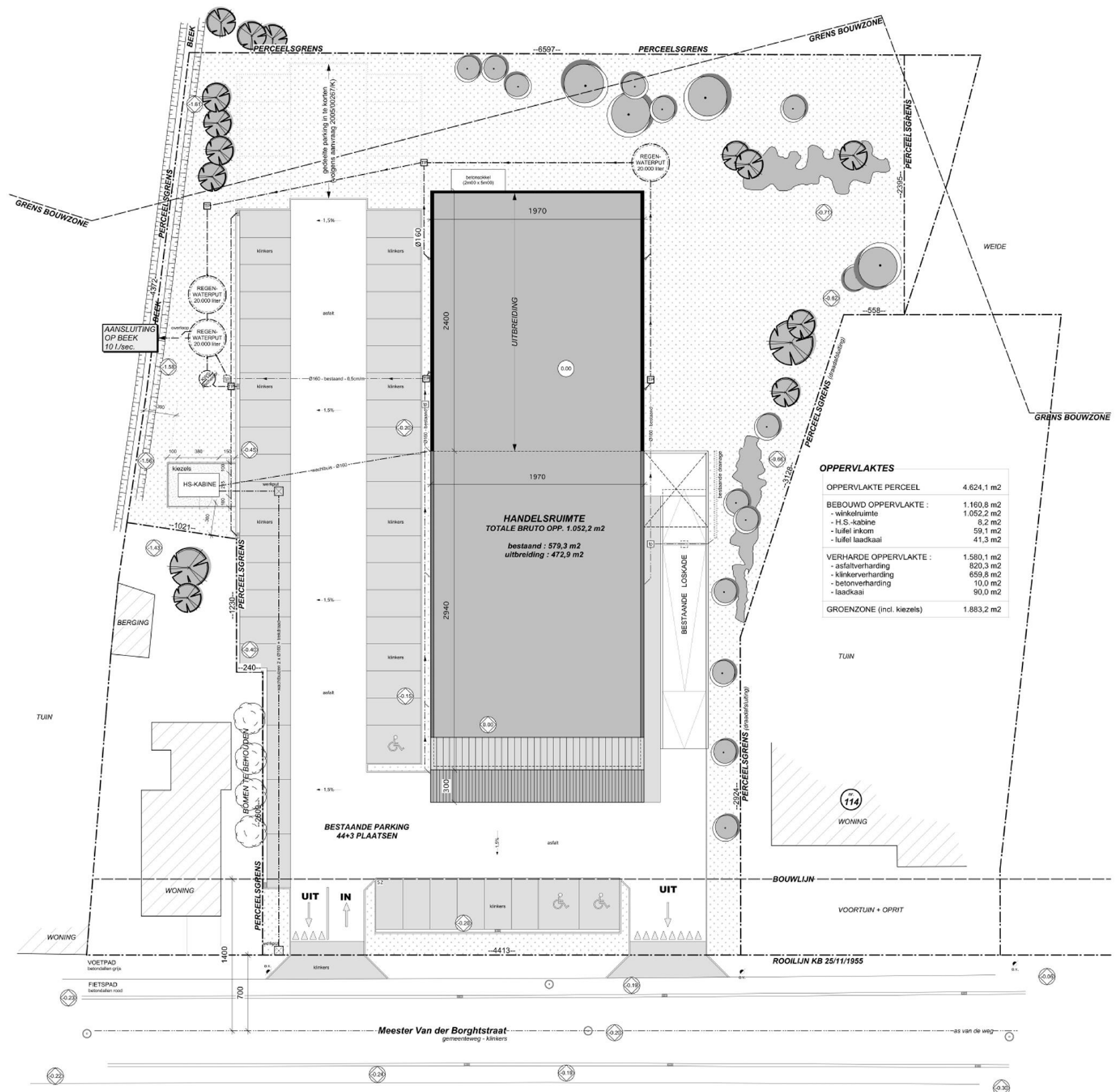

Figuur 4: Aanduiding van de zone waar bodemingrepen gepland worden, weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

2.3.2 Beschrijving geplande werken

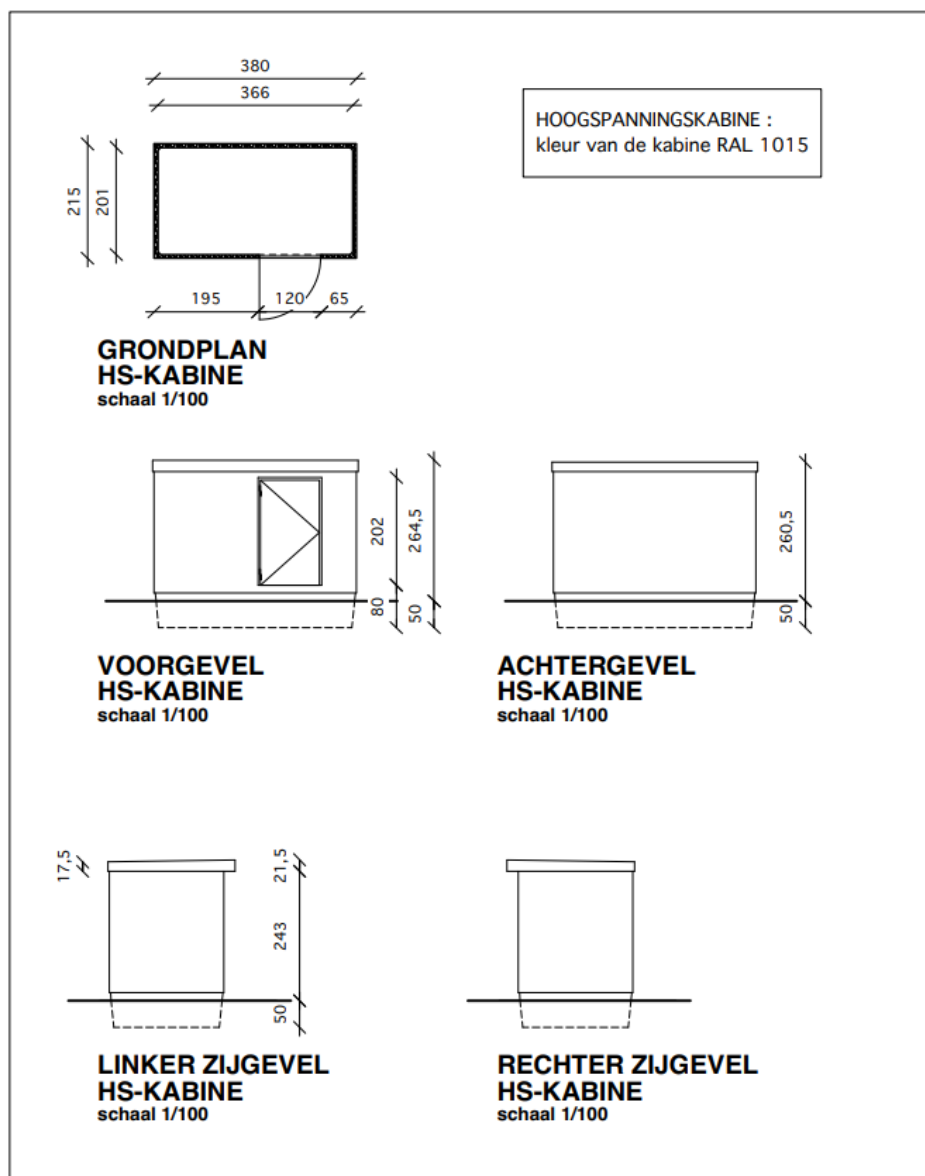
Op het terrein zullen een bestaand handelspand en de aanwezige verhardingen gesloopt en uitgebroken worden (Figuur 5). Een hoogspanningscabine in het zuiden van het onderzoeksgebied blijft behouden (Figuur 6).

Vervolgens zullen op het terrein twee meergezinswoningen gebouwd worden (Figuur 7). Het appartementsgebouw aan de straatzijde zal 11 wooneenheden bevatten, terwijl het achterliggende gebouw plaats zal hebben voor 14 woonheden. De meergezinswoningen worden onderkelderd. De verstoringsdiepte van de kelderverdieping bedraagt ca. 3,55 m onder de nulpas. De ontworpen snedes zijn enkel richtinggevend en kunnen nog wijzigen bij het opstellen van de uitvoeringsplannen. Er worden verhardingen voorzien in de vorm van zes parkeerplaatsen, een oprit, terrassen en wandelpaadjes. De rest van het terrein wordt ingericht als groenzone, waarbij bomen en/of struiken worden aangeplant en in het noordwesten een wadi gecreëerd wordt.

INPLANTINGSPLAN
schaal 1/200

Figuur 5: Bestaande toestand handelsruimte

Figuur 6: Bestaande toestand hoogspanningskabine

Figuur 7: Ontwerpplan meergezinswoningen

Figuur 8: Snedes

2.3.3 Werkwijze

Het bureauonderzoek heeft betrekking op een zone die gekenmerkt wordt door een lage densiteit aan bebouwing in het verleden. Daarom wordt bijzondere aandacht besteed aan de landschappelijke opbouw en het landgebruik van het gebied.

Voor het bureauonderzoek zijn de aardkundige gegevens online opgezocht via www.dov.vlaanderen.be en www.geopunt.be. De geomorfologische kaart is niet beschikbaar voor het onderzoeksgebied. Het historisch kaartmateriaal is georeferereerd geraadpleegd op www.geopunt.be.

Het belangrijkste beschikbare historisch kaartmateriaal werd geraadpleegd om de gebruiksgeschiedenis van het onderzoeksgebied van de laatste eeuwen zo goed mogelijk te kennen. Met de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (1771-1778), de Atlas der Buurtwegen (1841) en de Atlas cadastral parcellaire de la Belgique (1842-1879) worden drie momentopnames bekeken, voorafgaand aan de stafkaarten. De informatie afkomstig uit historisch kaartmateriaal kan een impact hebben op de inschatting van de kwaliteit van het eventueel aanwezige oudere bodemarchief. Beschikbare stafkaarten en luchtfoto's van het onderzoeksterrein werden geraadpleegd op www.geopunt.be en op www.cartesius.be. Ze worden enkel weergegeven in voorliggende studie wanneer ze een relevante bijdrage kunnen leveren aan de onderzoeksvragen met betrekking tot de landschapshistoriek, de gebruiksgeschiedenis van het terrein of de evolutie van de historische bebouwing.

In het kader van de vraagstelling rond het archeologisch potentieel van het terrein werden de Centrale Archeologische Inventaris en de landschapsatlas geraadpleegd. De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen. Vanwege het specifieke karakter van het archeologisch erfgoed dat voor ons verborgen zit in de ondergrond, is het onmogelijk om op basis van de Centrale Archeologische Inventaris met zekerheid uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen.

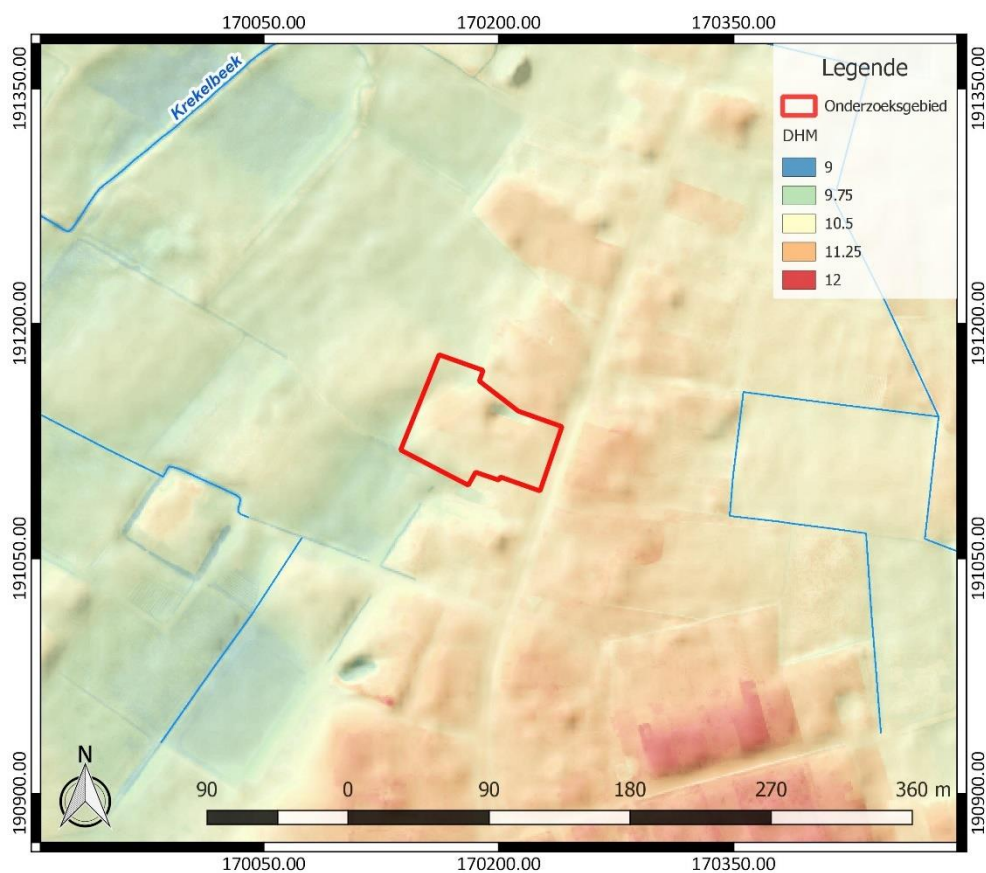
2.4 Assessmentrapport

2.4.1 Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied

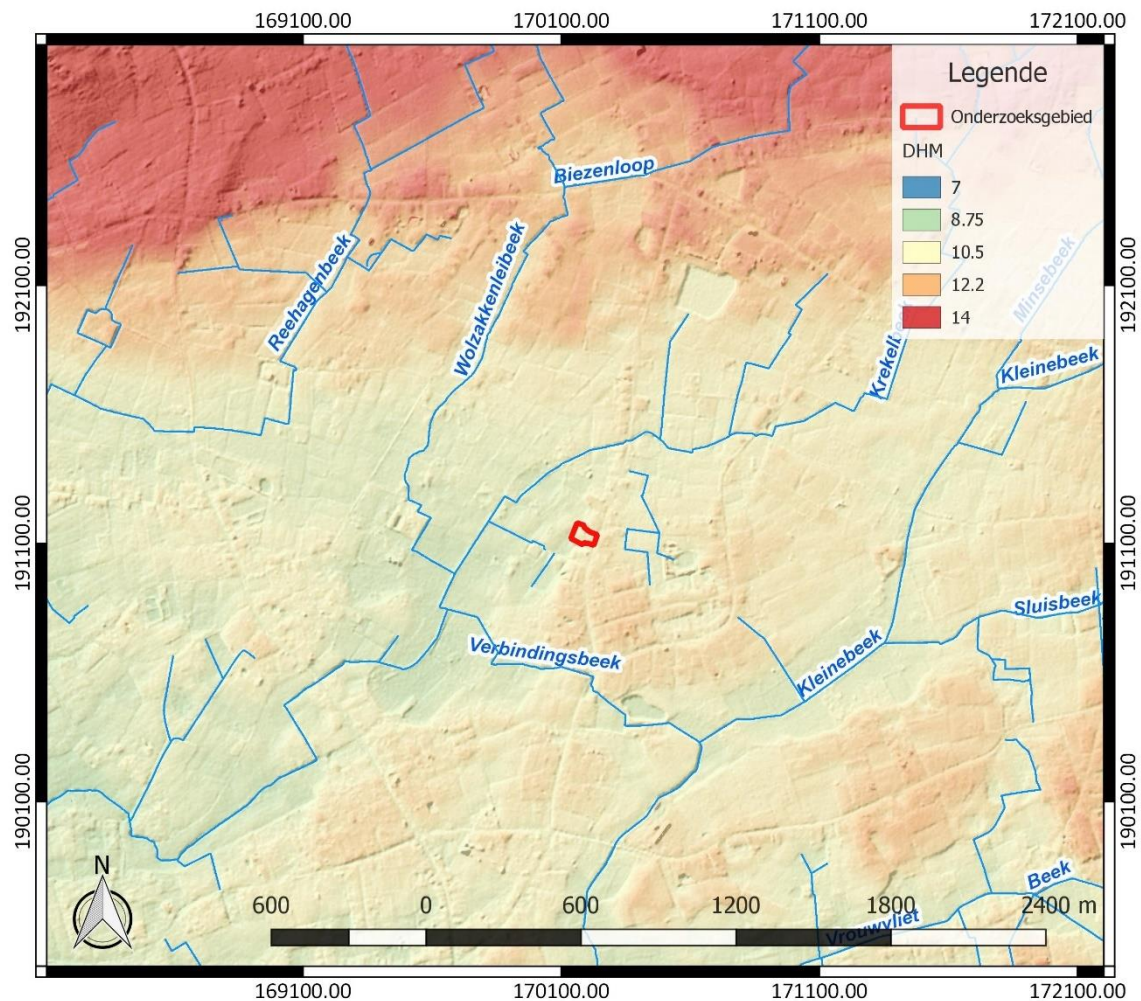
Het onderzoeksgebied is gelegen op enige afstand ten zuidoosten van het centrum van Putte en bevindt zich in het gehucht Grasheide. De oostelijke zijde van het terrein is gelegen langs de Meester van der Borghstraat, terwijl het verder nog gelegen is tussen de Langendijk meer naar het noorden en het westen en de Pastorijstraat meer naar het zuiden (Figuur 9). Volgens het gewestplan is het terrein grotendeels gelegen in woongebied, maar de noordwestelijke en zuidwestelijke hoeken betreffen agrarisch gebied. Hydrografisch behoort het tot het Dijlebekken. Ten oosten en ten zuidwesten van het terrein stromen twee naamloze waterlopen (Figuur 11), waarvan de laatstgenoemde uitmondt in de Krekelbeek die ten westen en ten noorden van het onderzoeksgebied stroomt. Meer naar het zuiden bevindt zich nog de Verbindingsbeek.

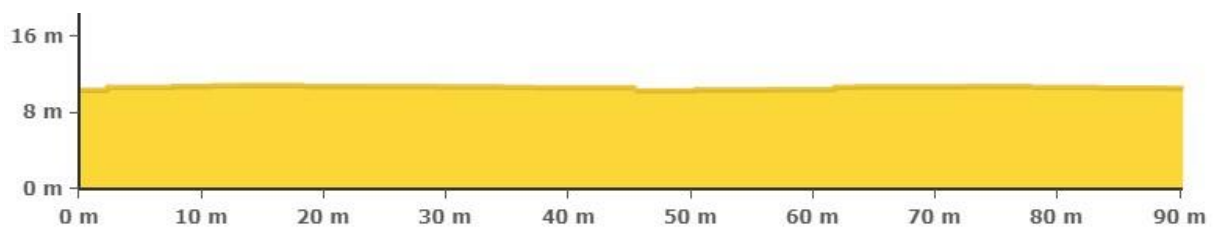
Figuur 9: Luchtfoto van 2020 met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 10: Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m, met aanduiding van het onderzoeksgebied

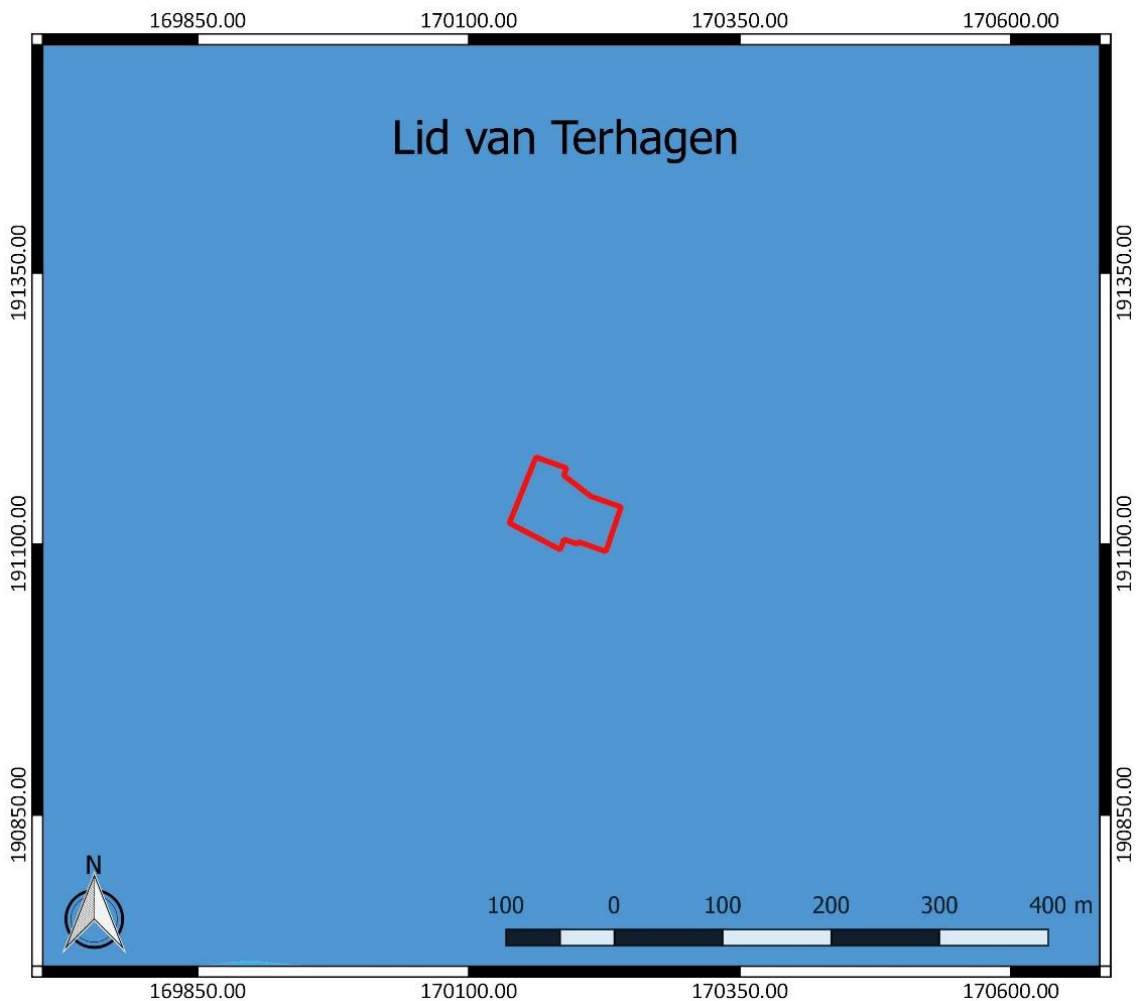
Figuur 11: Hydrografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied, Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 12: Hoogteverloop van noordwest naar zuidoost over het onderzoeksgebied (www.geopunt.be/kaart)

Geomorfologisch is Putte gelegen op de overgang van de Antwerpse Groentestreek in het westen naar de Zuiderkempens in het oosten. De Antwerpse Groentestreek wordt gekenmerkt door een topografie tussen de 10 en 20 m TAW en kent enkele lokale opduikingen door de aanwezigheid van landduinen. De regio maakt deel uit van de oostelijke uitloper van de Vlaamse Vallei, wat een relatief vlak en laaggelegen gebied is. De Zuiderkempens bestaan uit een komvormige depressie die naar het westen toe geopend is en waarbij de topografie algemeen onder de 20 m TAW gelegen is. Tevens behoort de regio tot de Lage en Middelhoge Zandgronden. Bovendien bevindt zich ten noorden van het onderzoeksgebied de Subcuesta van Heist-op-den-Berg.³ Het onderzoeksgebied bevindt zich op hogere grond aan de rand van de vallei die gevormd wordt door o.a. de Krekelbeek (Figuur 10), in een relatief vlak gebied. Het terrein kent een hoogte van 10,4 tot 10,9 m TAW (Figuur 12).

³ Bogemans, Van Molle 2007, 3-4

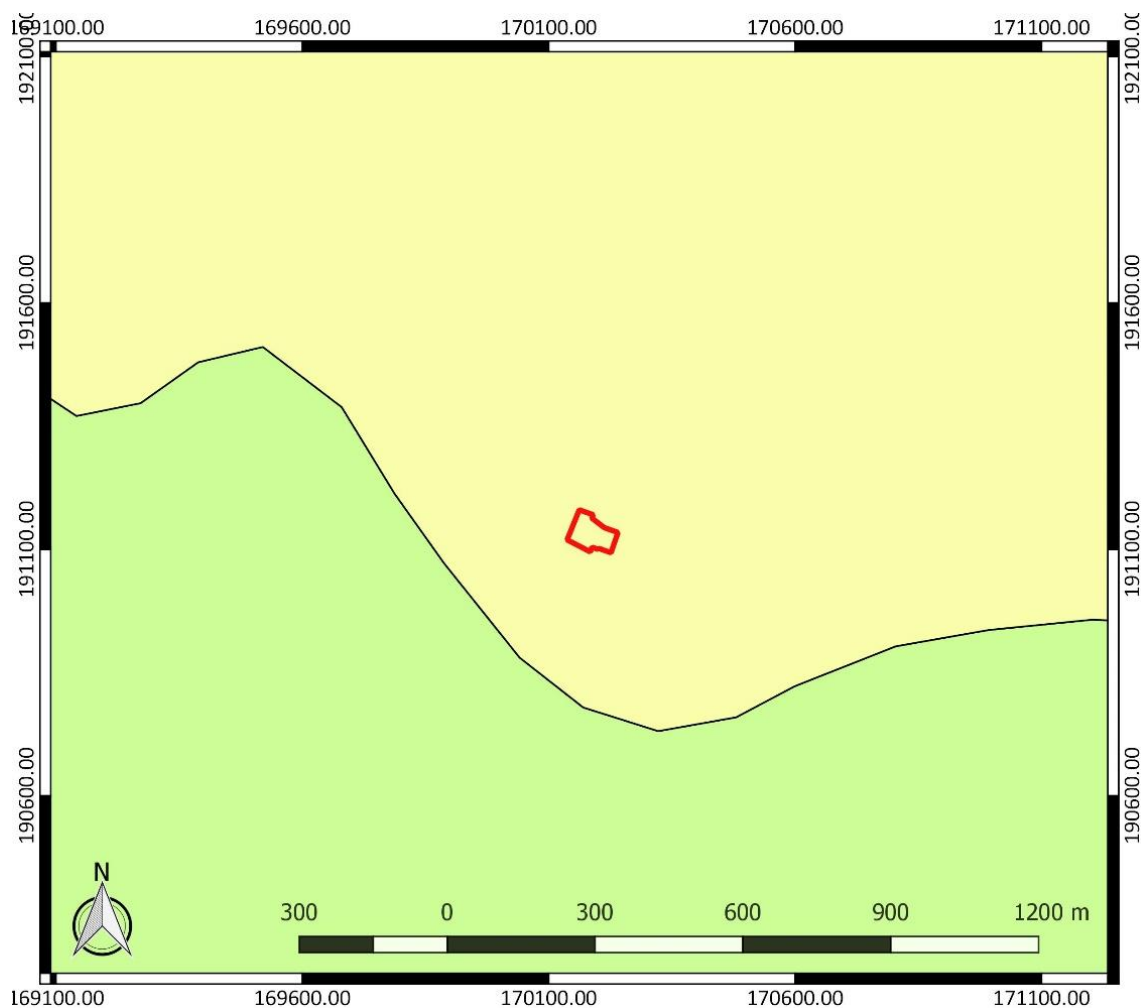
Figuur 13: Tertiaire geologische ondergrond met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

De tertiaire ondergrond van het onderzoeksgebied (Figuur 13) bestaat uit de Formatie van Boom en het Lid van Terhagen. Dit wordt gekenmerkt door een bleekgrijze klei die onderaan kalkhoudend is.⁴

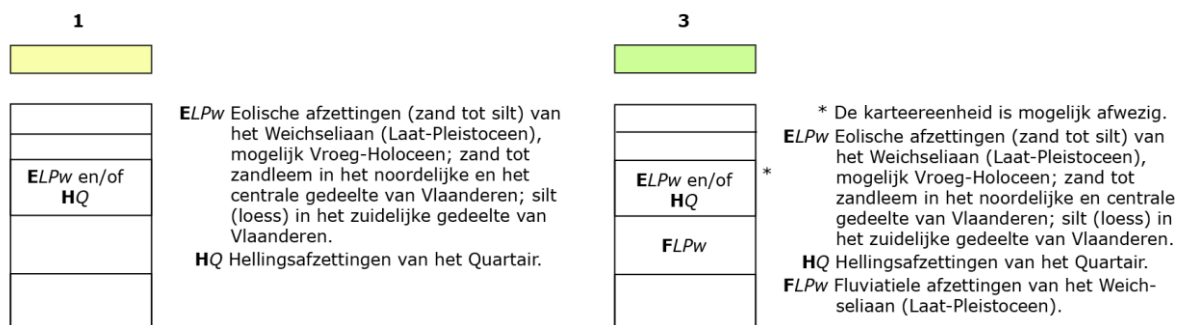
De quartairgeologische kaart (Figuur 14) geeft aan dat in het onderzoeksgebied eolische afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) en mogelijk van het Vroeg-Holoceen voorkomen, en/of hellingafzettingen van het Quartair.⁵

⁴ www.geopunt.be/kaart

⁵ www.geopunt.be/kaart

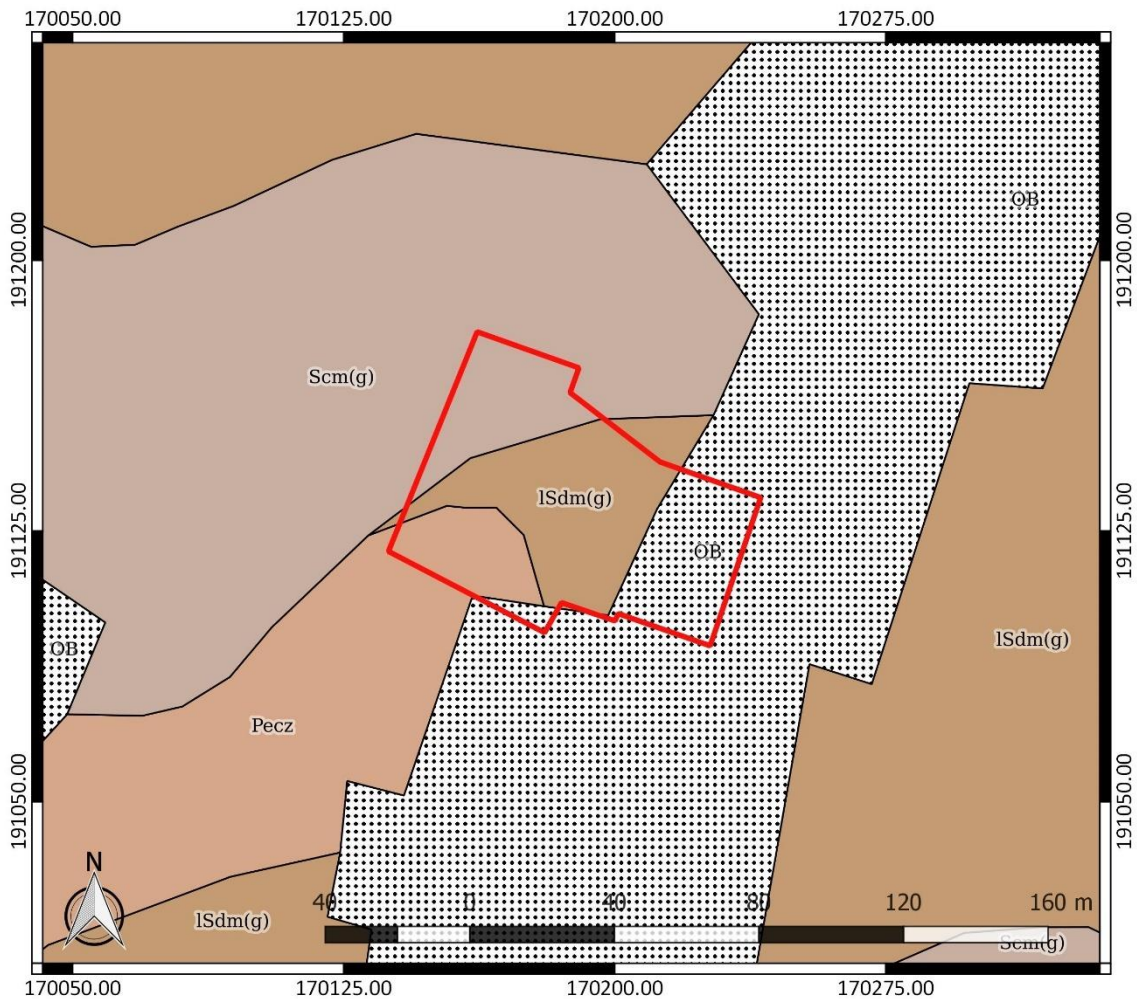
Figuur 14: Quartairegeologische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 15: Legende bij de quartairegeologische kaart (www.geopunt.be)

De bodemkaart (Figuur 16) situeert het oosten en een deel van het zuiden van het onderzoeksgebied in een bebouwde zone (OB). Verder toont de kaart een matig natte, lemige zandbodem met een dikke antropogene, humusrijke A-horizont (ISdm(g)) centraal in het terrein. In de noordwestelijke hoek zou een gelijkaardige, matig droge bodem (Scm(g)) aanwezig zijn. In het zuidwesten zou dan weer een natte, lichte zandleembodem met een sterk gevlekte, verbrokkelde textuur B-horizont (Pecz) aanwezig zijn.

Er is dus een verschil op te merken tussen een matig droge bodem, die op de hoger gelegen delen van het terrein voorkomt, en een matig natte tot natte bodem, die ter hoogte van de iets lager gelegen delen van het terrein te situeren is.

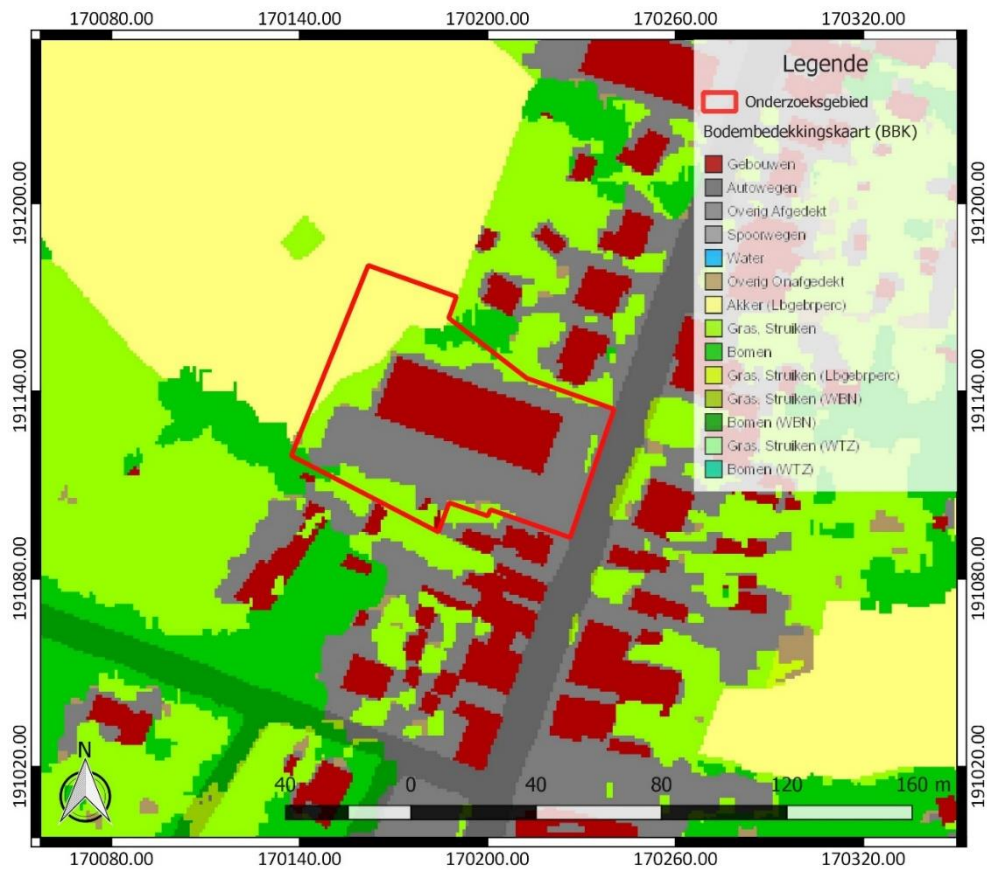

Figuur 16: Bodemkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

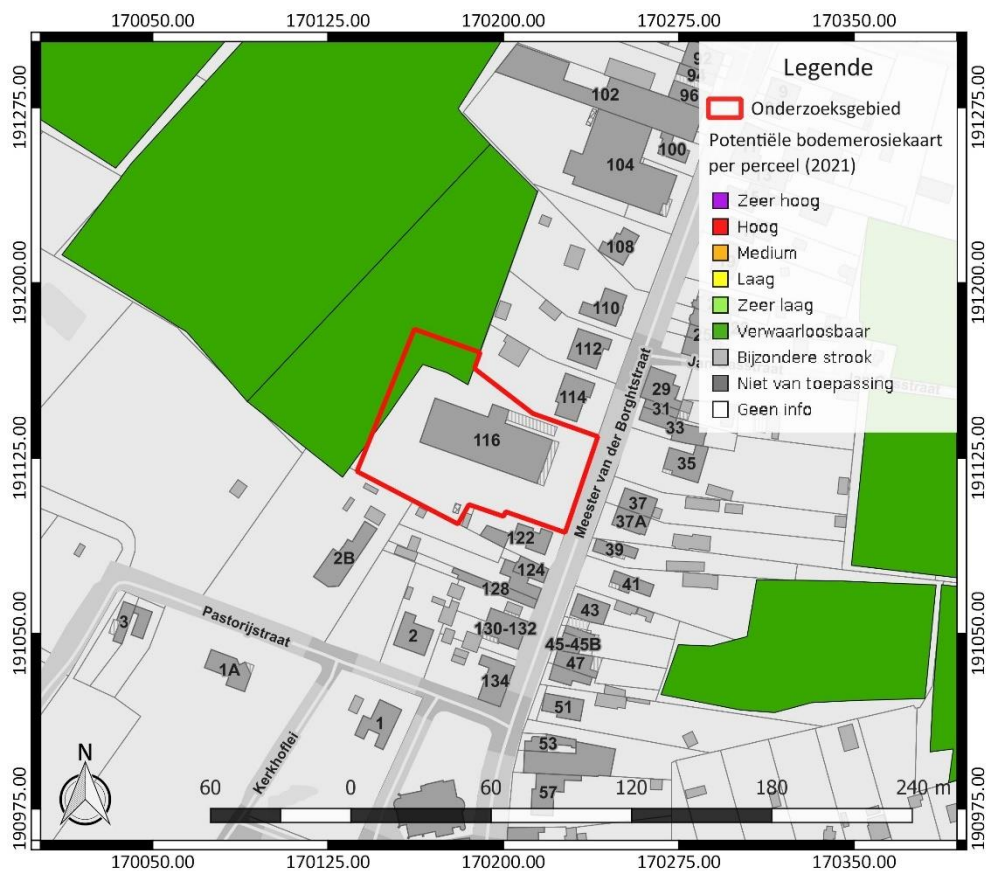
De aanwezigheid van een dikke antropogene, humus A-horizont wijst mogelijk op een goed bewaard bodemarchief. De antropogene horizont is waarschijnlijk een plaggenbodem, het restant van een systeem van bemesting waarbij mest uit de potstal vermengd met plaggen op de akkers werd gebracht. De algemene toepassing van plaggenbemesting in de Antwerpse Kempen is te situeren vanaf het begin van de 13de eeuw en werd toegepast tot aan de industrialisering van de landbouw. De meeste plaggenbodems lijken pas vanaf de 14de of 15de eeuw gevormd. Plaggenbodems kunnen relatief dik zijn en bijgevolg een conserverende werking hebben voor het onderliggende bodemarchief, dat bij ondiepe ingrepen en landbouwvoering niet meer geraakt wordt.⁶

In het onderzoeksgebied zijn op de bodemgebruikskaat gebouwen en verhardingen te bemerken (Figuur 17). Voor het overige wordt het onderzoeksgebied volgens de kaart voornamelijk ingenomen door gras, struiken en bomen. In het noordwesten is een akker aanwezig. Dit beeld komt overeen met het beeld dat we zien op een recente luchtfoto (Figuur 9). Volgens de potentiële bodemerosiekaart is de erosiegevoeligheid binnen het noordwesten van het onderzoeksgebied verwaarloosbaar (Figuur 18). Voor de rest van het onderzoeksgebied is geen informatie beschikbaar.

⁶ Bastiaens 1994, 83-86; van Doesburg *et al.* 2007, 150

Figuur 17: Bodemgebruikskartaal met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

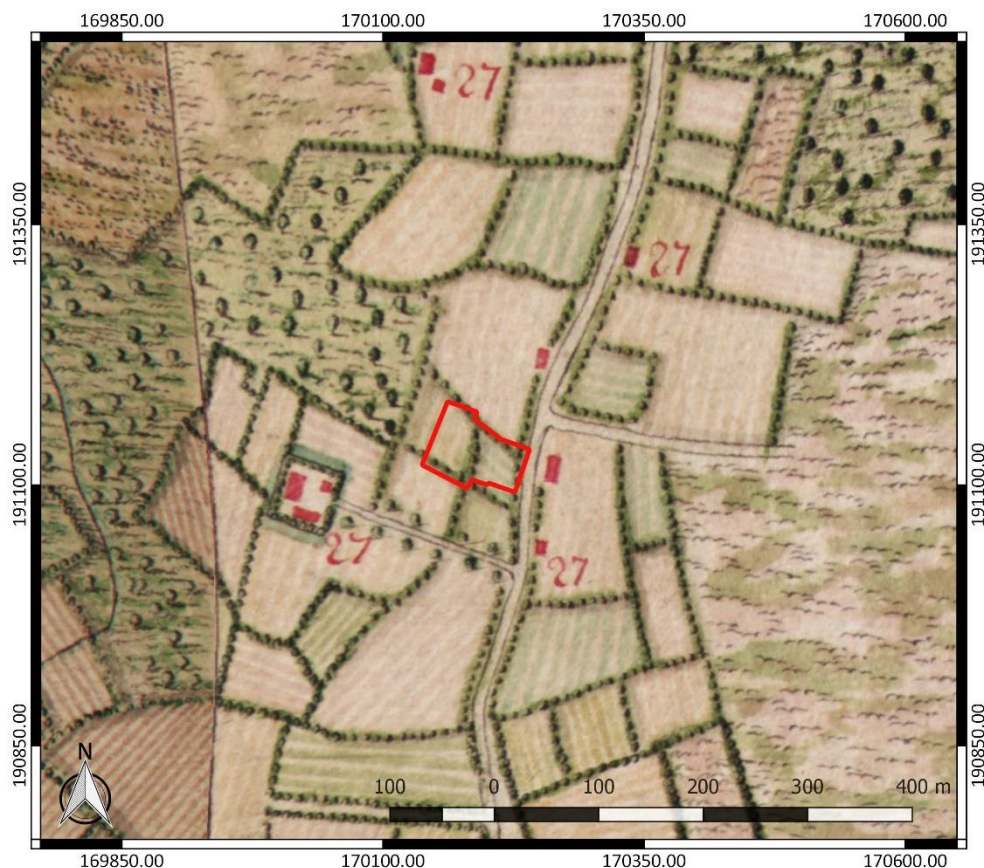

Figuur 18: Potentiële bodemerosiekaart met aanduiding van het onderzoeksgebied, weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

2.4.2 Historische beschrijving van het onderzochte gebied

Er wordt vermoed dat Putte reeds in de prehistorie en de Frankische periode bewoond was. In 1008 wordt de plaats voor het eerst genoemd als 'Badfrido'. In de middeleeuwen was de gemeente, naast Sint-Katelijne-Waver en Onze-Lieve-Vrouw-Waver, de derde zogenaamde Waverparochie, aangezien het huidige Putte tot in de 13de of 14de eeuw bekend stond als Sint-Niklaas-Waver. In 1265 werd de parochie erkend door de bisschop van Kamerijk en maakte het dorp deel uit van het Waverwoud in het Land van Mechelen. Op dat moment behoorden de heerlijke rechten toe aan de familie Berthout, maar in 1296 werden de tienden van de 'parochie Beati Nicolai in Wavria' door Lodewijk II Berthout verkocht aan de commandeur van de Teutoonse ridderorde van Pitzemburg. In de 14de eeuw kwam dan de heerlijkheid in bezit van het hertogelijke huis Van Gerle. Daarna kwam het nog in handen van verschillende families, om in de 18de eeuw eigendom te zijn van de familie Van der Steghen. Tot op dat moment was het grondgebied nog voornamelijk jachtgebied dat bestond uit bossen, heiden en vennen, maar vanaf de 18de eeuw werden de woeste gronden ontgonnen en ontstonden er grote hoeven. Tot het begin van de 20ste eeuw behield Putte zijn agrarisch karakter.⁷

Het onderzoeksgebied is gelegen in het gehucht Grasheide dat één van de jongste woonkernen van Putte vormt. In de tweede helft van de 19de eeuw besloeg het een langgerekt straatgehucht met verspreide hoeves en in 1905 werd Grasheide een zelfstandige parochie. Het gehucht heeft steeds zijn landelijk karakter behouden.⁸

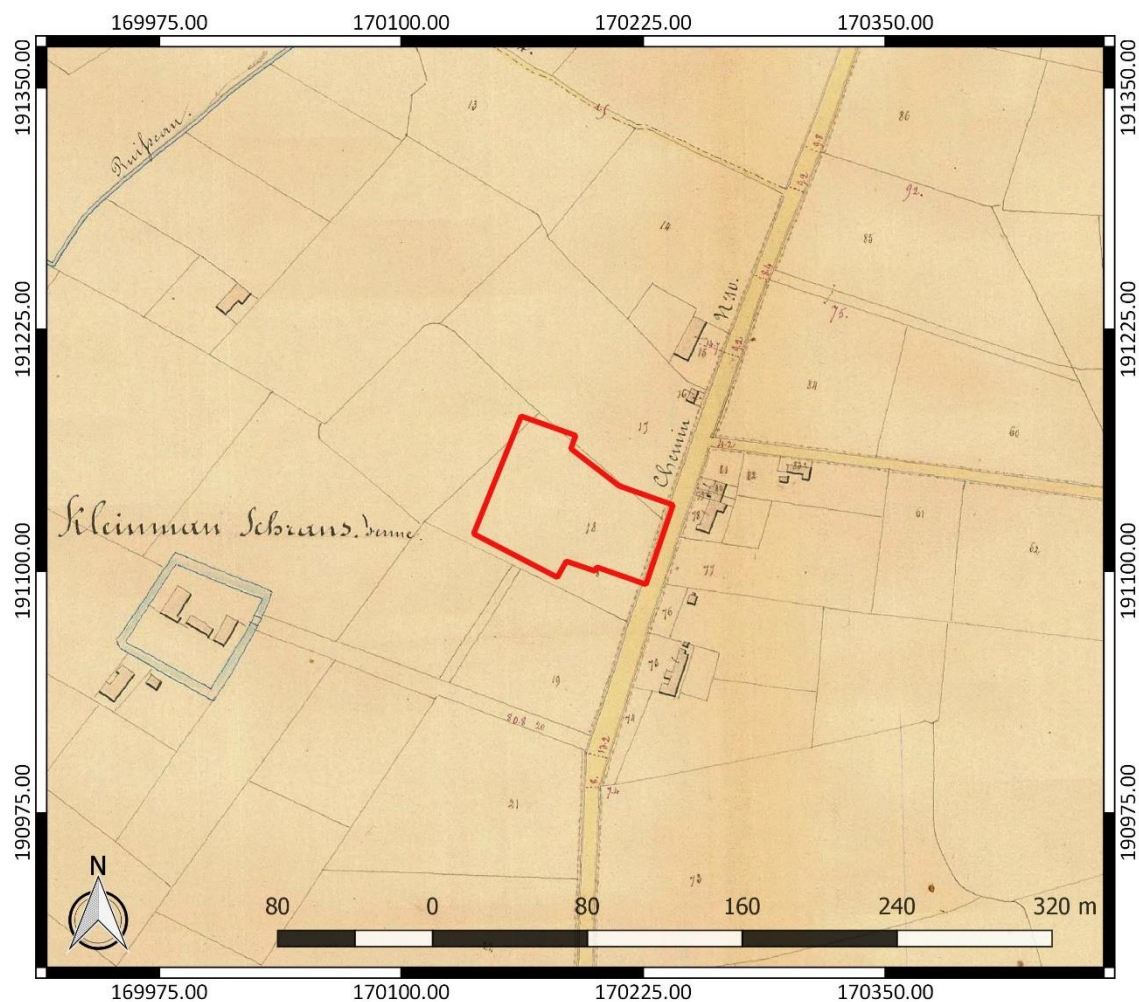
Figuur 19: Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

⁷ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Putte [online] <https://id.erfgoed.net/themas/13648> (Geraadpleegd op 22-04-2021)

⁸ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Grasheide [online] <https://id.erfgoed.net/themas/13652> (Geraadpleegd op 22-04-2021)

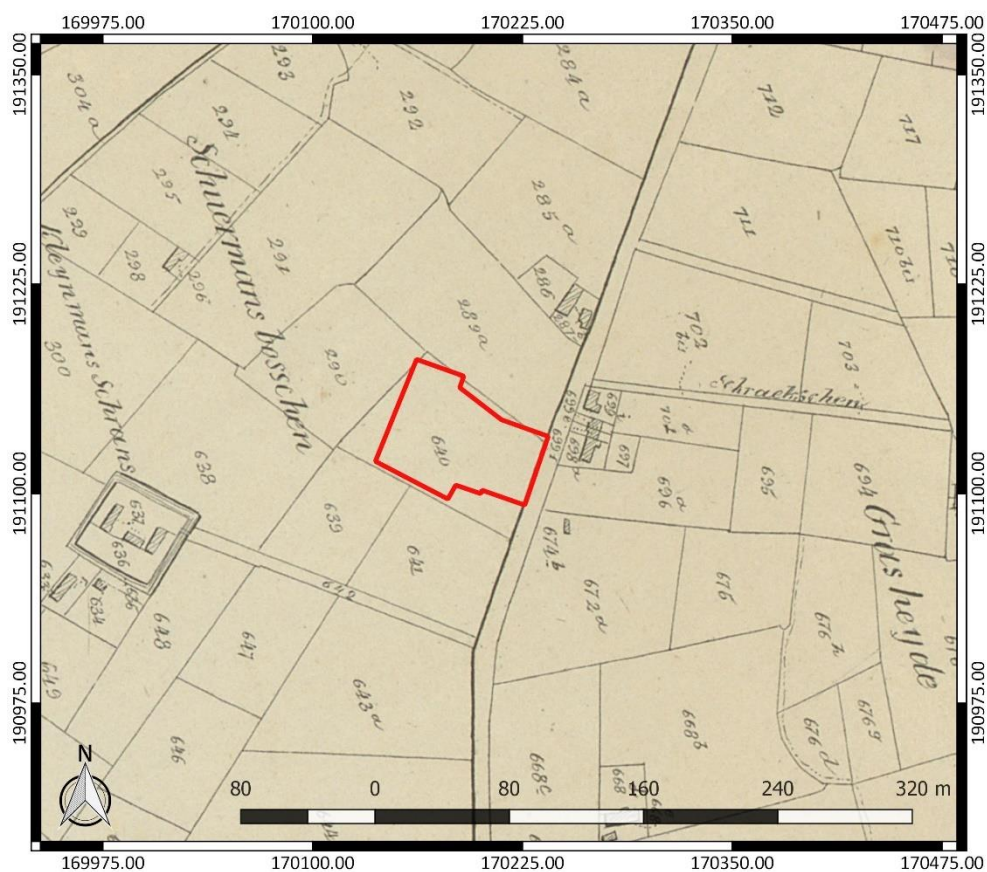
Op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgemaakt op initiatief van graaf de Ferraris (1771-1778), is te zien dat het onderzoeksgebied in gebruik is als akkerland (Figuur 19). Ten zuidwesten van het onderzoeksgebied bevindt zich bewoning, die bestaat uit drie gebouwen en die volledig omgracht wordt. Het betreft een schrans. De historische voorloper van de Pastorijstraat is de toegangsweg ernaartoe. Ook de historische voorloper van de Meester van der Borghstraat ten oosten van het terrein is reeds aanwezig. Langsheen deze weg bevinden zich verspreid enkele gebouwen. Het onderzoeksgebied bevindt zich ten zuidoosten van de historische dorpskern van Putte, op enige afstand ervan.

Op de Atlas der Buurtwegen (1841) is nog steeds geen bebouwing te zien binnen het onderzoeksgebied. Vermoedelijk was het terrein nog steeds in gebruik als akkerland (Figuur 20). De gebouwen langsheen de Meester van der Borghstraat en de woonsite met gracht zijn nog steeds aanwezig. De omgrachte site staat nu gekend als 'Kleinman Schrans' en de gebouwen binnen de omgrachting hebben wel een andere oriëntatie gekregen.

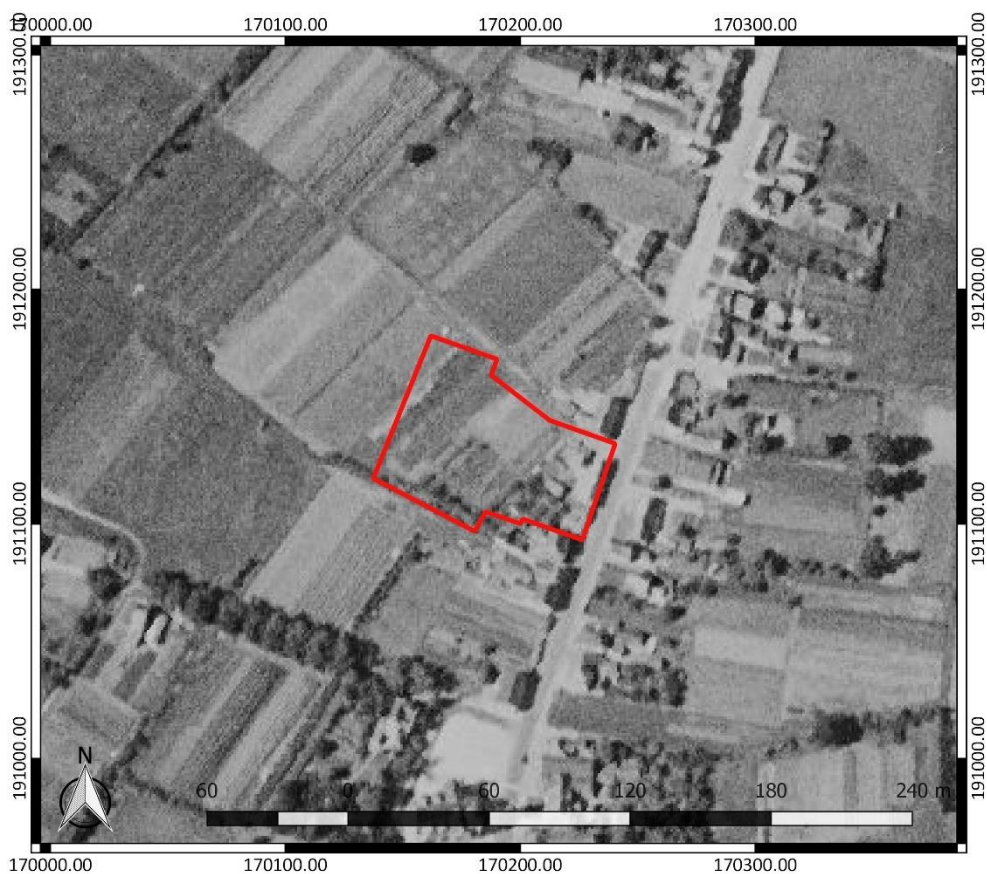

Figuur 20: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

De Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van P.C. Popp (1842-1879) toont een gelijkaardig beeld (Figuur 21). De regio wordt nu voor het eerst aangeduid met de naam 'Grasheyde'.

Figuur 21: Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van Popp met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 22: Luchtfoto uit 1971 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 23: Luchtfoto uit 1979-1990 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Een luchtfoto uit 1971 (Figuur 22) toont dat op dat moment het onderzoeksgebied nog steeds grotendeels in gebruik was als akkerland. Voor het eerst verschijnt bebouwing op het terrein in de zuidoostelijke hoek. Een luchtfoto uit 1979-1990 (Figuur 23) toont dat de bebouwing binnen het studiegebied verplaatst is naar de noordoostelijke hoek van het terrein. De bebouwing in de omgeving van het onderzoeksgebied is slechts beperkt uitgebreid.

Op een luchtfoto van 2000-2003 (Figuur 24) verschijnt voor het eerst het handelspand dat centraal binnen het terrein aanwezig is en voordat het enkele jaren later uitgebreid werd. Dit beeld komt grotendeels overeen met het beeld dat we zien op een recente luchtfoto (Figuur 9).

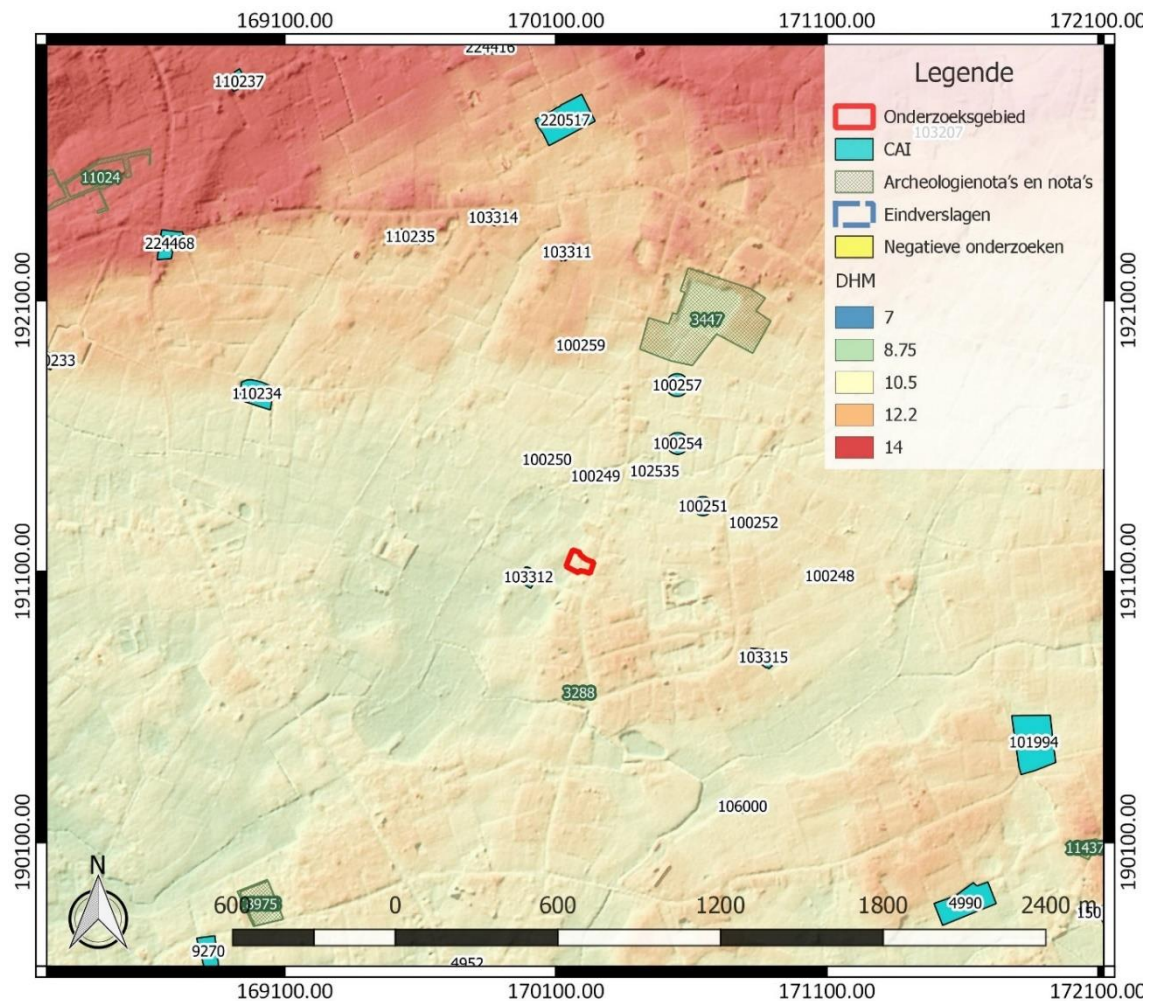
Figuur 24: Luchtfoto uit 2000-2003 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

2.4.3 Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader

De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) vermeldt een aantal locaties in de omgeving van het onderzoeksgebied waar archeologische resten gekend zijn (Figuur 25). De in de nabijheid gelegen archeologische waarden en de locaties met een gelijkaardige landschappelijke ligging worden besproken. Ze zijn het relevantste om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten.

In de directe omgeving van het onderzoeksgebied werd eerder al de 'Kleyman Schrans' of Kleine Schrans (CAI ID 103312) vermeld. Het gaat om een omwald boeren erf dat reeds aanwezig was bij de opmaak van de zogenaamde Ferrariskaart.⁹

⁹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Kleine Schrans (Kleymanschrans) [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/103312> (Geraadpleegd op 23-04-2021)

Figuur 25: Overzichtskaart Centrale Archeologische Inventaris met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://geo.onroerenderfgoed.be/>), weergegeven op het DTM 1 m en Hillshade DHM 5 m

De volgende locaties die worden besproken zijn al op een grotere afstand van het onderzoeksgebied gelegen, maar kennen een gelijkaardige landschappelijke ligging als het studiegebied.

Ten noordoosten van het onderzoeksgebied werden ter hoogte van de Schriek in Heist-op-den-Berg verschillende archeologische veldkarteringsonderzoeken uitgevoerd (CAI ID's 100248, 100249, 100250, 100251, 100252, 100254, 100257 en 102535).¹⁰ Hierbij kwamen artefacten uit het mesolithicum en neolithicum aan het licht, waaronder een geretoucheerde afslagschrabber, een boordschrabber,¹¹ gekerfde of geretoucheerde afslagen, een kling met één geretoucheerde boord,¹²

¹⁰Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Grasheide Valkelarebeek 3 [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/100249>; Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Grasheide Valkelarebeek 4 [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/100250>; Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Valkelarebeek 5 [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/100251>; Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Valkelarebeek 7 [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/100254>; Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Valkelarebeek 8 [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/100257> (Allen geraadpleegd op 23-04-2021)

¹¹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Valkelarebeek 1 [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/102535> (Geraadpleegd op 23-04-2021)

¹² Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Grasheide Valkelarebeek 6 [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/100252> (Geraadpleegd op 23-04-2021)

een kern met twee snijdende slagvlakken en een stuk met sleetsporen.¹³ De vondsten werden vervaardigd uit silex, Wommersomkwartsiet en glimmerzandsteen.

Op een terrein oostwaarts van een kleine beek in de vlakte van Schriek (CAI ID 106000) werd een geslepen bijl uit de steentijd aangetroffen die als kern hergebruikt was.¹⁴

Bij een veldkartering te Keerbergen nabij de Schrieksebaan (CAI ID 4990) werd keramiek uit de late middeleeuwen en de nieuwe tijd aangetroffen. De vondst omvat rood en wit aardewerk, pijpwaar en steengoed uit Raeren. Mogelijk bevond zich op het terrein een vlasput, die later omgevormd werd tot vijver.¹⁵

Aan de Kaaslei te Putte (CAI ID 110234) is de Latoenehoeve gelegen. Het gaat om een site met walgracht die dateert uit de 18de eeuw.¹⁶ Ter hoogte van de kruising van de Uilevelden en de Grensstraat (CAI ID 101994) is eveneens een site met walgracht te zien op de Ferrariskaart. De locatie stond gekend als 'Neerhove'.¹⁷ Ook aan de Vijfheide (CAI ID 103315) wordt op basis van erfgoedonderzoek een 18de-eeuwse hoeve aangeduid.¹⁸

Andere gekende archeologische waarden in de omgeving van het onderzoeksgebied bevinden zich al op vrij grote afstand ten opzichte van het onderzoeksgebied of kennen een verschillende landschappelijke ligging. Ze zijn weinig relevant om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten. Daarom worden ze hier niet nader toegelicht. Bekrachtigde archeologienota's of nota's van terreinen in de omgeving bieden geen relevante aanvulling op de reeds besproken CAI-locaties. Daarom lichten we ze hier niet afzonderlijk toe.

2.4.4 Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese

Na uitvoering van het bureauonderzoek kunnen de onderzoeksvragen die vooropgesteld werden, beantwoord worden.

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein?

Het terrein is gelegen op een relatief grote afstand ten zuidoosten van het centrum van Putte en in het gehucht Grasheide. Het terrein kent een gunstige landschappelijke ligging in een eerder vlak gebied dat wordt ingesneden door enkele waterlopen. Het onderzoeksgebied zelf bevindt zich op iets hoger gelegen grond op de rand van een vallei die ingesneden wordt door onder andere de Krekelsebeek. In de nabije omgeving zijn bovendien nog andere waterlopen aanwezig. Archeologisch onderzoek in de nabije en ruimere omgeving toont aan dat resten van de steentijd tot de nieuwe tijd kunnen voorkomen.

¹³ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Grasheide Valkelarebeek 2 [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/100248> (Geraadpleegd op 23-04-2021)

¹⁴ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Schop Bossen [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/106000> (Geraadpleegd op 23-04-2021)

¹⁵ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: De Boch Pleken (K20) [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/4990> (Geraadpleegd op 23-04-2021)

¹⁶ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Latoenehoeve [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/110234> (Geraadpleegd op 23-04-2021)

¹⁷ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Uilhoeve [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/101994> (Geraadpleegd op 23-04-2021)

¹⁸ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Blaek Bosch hoef [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/103315> (Geraadpleegd op 23-04-2021)

Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?

Vanaf de 18de eeuw beschikken we over historische kaarten en luchtfoto's om de gebruiksevolutie van het terrein te reconstrueren. Dit leert ons dat het terrein van in de late middeleeuwen tot in het midden van de 20ste eeuw in gebruik was als akkerland. Op een luchtfoto uit 1971 zien we voor het eerst bebouwing aan de straatzijde verschijnen. Deze is verdwenen op een luchtfoto uit 2000-2003, waarbij plaats werd gemaakt voor de bouw van een handelsruimte die later nog werd uitgebreid.

Wat is de impact van de geplande werken?

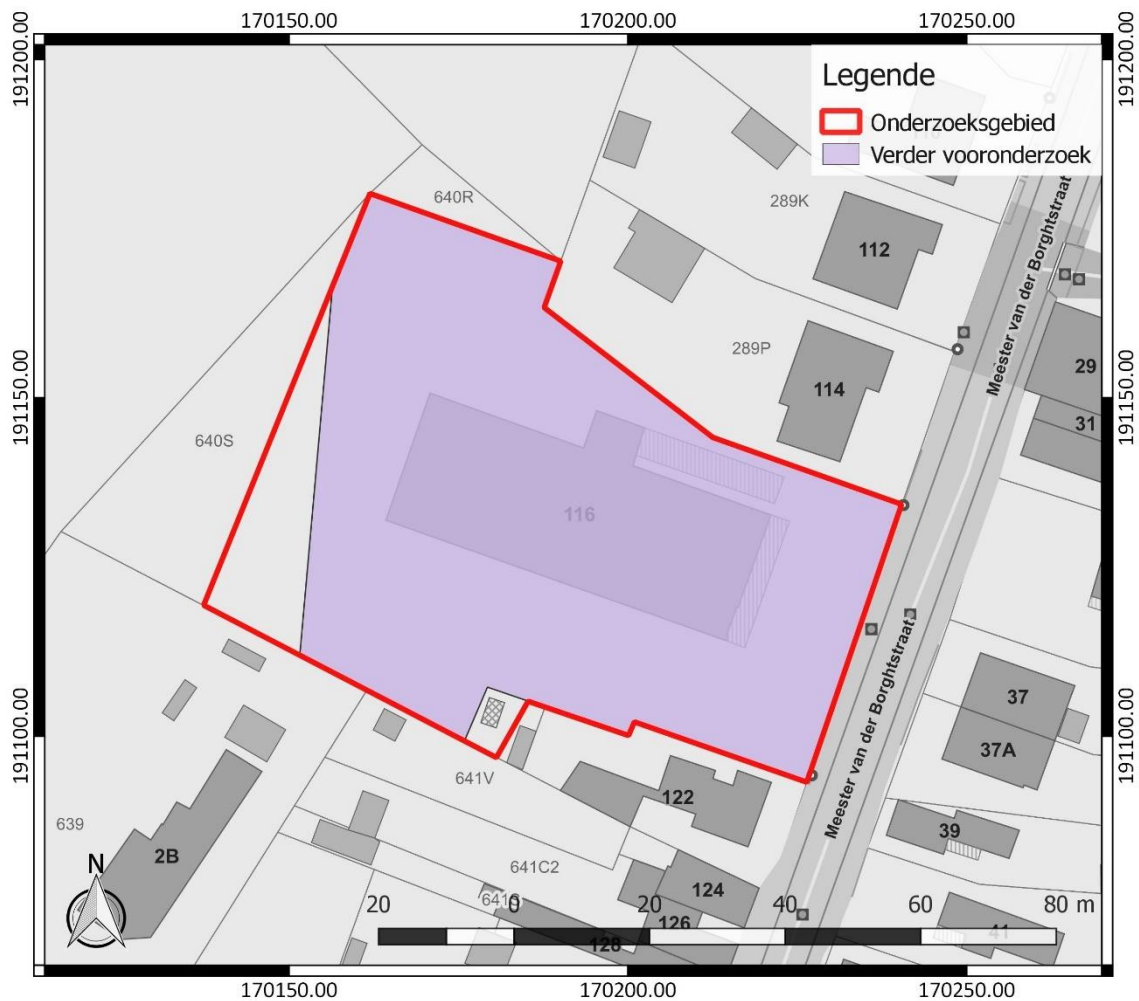
Binnen quasi het volledige onderzoeksgebied worden werken gepland. De voornaamste werken omvatten de sloop van de bestaande handelsruimte met verharde parking en de bouw van twee meergezinswoningen. Van verschillende bodemingrepen ligt de precieze verstoringsdiepte niet vast. We besluiten dat binnen een zone van ca. 4618 m² van onderzoeksgebied het bodemarchief bedreigd is.

2.4.5 Afweging noodzaak verder vooronderzoek

Het bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied archeologisch potentieel kent. Deze inschatting is gebaseerd op de gunstige landschappelijk ligging van het terrein op hogergelegen gronden in een beekvallei. In de directe omgeving van het onderzoeksgebied is een overgang op te merken van nattere naar drogere gronden, waar we vaak sporen van bewoning vinden.

De verwachte aanwezigheid van een plaggendek toont aan dat de gronden reeds in de middeleeuwen in gebruik genomen werden als akkerland. Bovendien kunnen we op basis daarvan plaatselijk nog een goed bewaard bodemarchief verwachten. Het plaggendek kan het bodemarchief namelijk beschermd hebben tegen ondiepe bodemingrepen. Sinds het midden van de 20ste eeuw is op het terrein bebouwing aan de straatzijde aanwezig. Op het einde van de 20ste eeuw werd centraal binnen het studiegebied een handelsruimte opgericht, die later nog uitgebreid werd. De precieze aard, omvang en diepte van de mogelijke verstoringen die werden veroorzaakt door de bouw zijn niet gekend. Door de verwachte aanwezigheid van een middeleeuws plaggendek beperkten de verstoringen van de gebouwen zich mogelijk tot de toplaag van het bodemarchief en zijn relevante archeologische sporen mogelijk nog bewaard gebleven. Omwille van de verstoringen die zich in het verleden op het terrein voordeden, achten we het potentieel op een goed bewaarde steentijd artefactensite echter wel slechts laag.

In de omgeving van het terrein zijn relevante archeologische waarden gekend van de steentijd tot de nieuwe tijd. Gezien de sterk negatieve impact van de geplande werken op het bodemarchief moet eerst nagegaan worden of relevante archeologische resten op het terrein aanwezig zijn in de zone waar bodemingrepen gepland worden. Bijkomend archeologisch vooronderzoek is nodig in een zone van ca. 4618 m² (Figuur 26).

Figuur 26: Nodig geachte maatregelen, weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

Voor het verdere vooronderzoek wegen we verschillende onderzoeksmethodes af. Geofysisch onderzoek is niet aangewezen omdat dit geen gegevens over de chronologie van de eventueel gedetecteerde fenomenen kan opleveren. Het potentieel op kennisvermeerdering is voor deze onderzoekstechniek te beperkt. Veldkartering is niet mogelijk binnen het onderzoeksgebied, omdat het terrein grotendeels bebouwd en verhard is.

Landschappelijk bodemonderzoek is relevant om de bewaringstoestand van de bodem in te kunnen schatten, maar die kan ook aan de hand van andere onderzoekstechnieken achterhaald worden. Bovendien wordt het potentieel op de aanwezigheid van een goed bewaarde steentijd artefactensite slechts laag geschat. Het is daarom kosten-baten efficiënter om meteen over te gaan tot de uitvoering van een proefsleuvenonderzoek.

Tot slot dient wel een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd te worden om na te gaan of binnen het onderzoeksgebied relevante archeologische sporen aanwezig zijn. Deze onderzoekstechniek biedt daarvoor voldoende ruimtelijk inzicht en is geschikt omdat een site zonder complexe verticale stratigrafie verwacht wordt.

3 Samenvatting

Het onderzoeksgebied situeert zich in het gehucht Grasheide, op enige afstand ten zuidoosten van het centrum van Putte. Het terrein is gelegen op hogere grond in een beekvallei en in de directe omgeving is een overgang van nattere naar drogere gronden op te merken, waar we vaak de sporen van bewoning vinden. De verwachte aanwezigheid van een plaggenbodem doet vermoeden dat het terrein minstens reeds in de middeleeuwen in gebruik genomen is als akkerland. In de ruimere omgeving zijn archeologische waarden van de steentijd tot de nieuwe tijd aangetroffen. Een evaluatie van de geplande bodemingrepen geeft aan dat het bodemarchief binnen een zone van ca. 4618 m² van het onderzoeksgebied bedreigd is. Gezien het archeologische potentieel van het terrein is verder archeologisch vooronderzoek in deze zone aangewezen.

4 Bibliografie

4.1 Publicaties

Bastiaens, J./J.M. Van Moernick, 1994: Bodemsporen van beddenbouw in het zuidelijk deel van het plaggenlandbouwareaal: getuigen van 17de-eeuwse landbouwintensivering in de Belgische provincies Antwerpen en Limburg en de Nederlandse provincie Noord-Brabant, *Historisch Geografisch Tijdschrift* 12.3, 81-90.

Bogemans, F./M. Van Molle, 2007: *Toelichting bij de Quartairgeologische kaart. Kaartblad 24 Aarschot*, Brussel.

Van Doesburg, J./M. De Boer/J.H.C. Deeben, 2007: *Essen in zicht. Essen en plaggendekken in Nederland. Onderzoek en beleid*, Amersfoort (Nederlandse archeologische rapporten 34).

4.2 Websites

Cartesius (2021)
<https://www.cartesius.be>

Databank ondergrond Vlaanderen (2021)
<https://dov.vlaanderen.be/>

Geoportaal Onroerend Erfgoed (2021)
<https://geo.onroenderfgoed.be/>

Geopunt Vlaanderen (2021)
<https://www.geopunt.be/>

Inventaris Onroerend Erfgoed (2021)
<https://inventaris.onroenderfgoed.be>

Onderzoeksbalans Onroerend Erfgoed Vlaanderen (2021)
<https://www.onderzoeksbalans.be>

5 Bijlagen

5.1 Archeologische periodes

